

KAVRAMSAL OLARAK KENT NEDİR VE TÜRKİYE'DE KENT NERESİDİR?

A.Kadir TOPAL*

ÖZET

Kent kavramı tarihin hemen her döneminde değişik anlama sahip olan dinamik bir kavram niteliğindedir. Öyle ki, gerek yazında gerekse yasal düzenlemelerde her zaman ve her ülke için geçerli olabilecek bir kent tanımı yapılamadığı görülmektedir. Bununla birlikte, günümüzde ülkeler yasal düzenlemeler ve uygulamada kullanılmak üzere, kendi koşullarına uygun nüfus büyüklüğü, nüfus yoğunluğu, ekonomik faaliyet tabanı, çalışan nüfusun sektörlere dağılımı gibi ölçütler kullanarak kent tanımları yapmaktadır. Ancak Türkiye’de gerek yasal düzenlemeler gerekse kurumsal kabuller farklı kent tanımları ortaya koymaktadır. Bu çalışmada, önce literatürde yer alan kent tanımları ortaya konmakta, daha sonra ise Türkiye’de kent tanımlamanın belirsizliği ve bunun uygulamada yarattığı sorunlar üzerinde durulmaktadır.

ABSTRACT

The concept of “city”, as a dynamic term, has had different meanings throughout the history. Because of this reason, it has not been possible to realise, neither in the academic writings nor in the legal regulations, the definition of “city”, which is acceptable for every country. However, it is seen that States provide some definitions of the notion for the use of their own legal and practical purposes. But, the definitions are different from one to another since each definition depends upon different criteria such as the size of population, the density of population, economical situations and the ratio of working people to sectors. Considering Turkey, both legal regulations and institutions provide different definitions. This study, firstly, examines the definitions of “city” found in the literature and then, the ambiguity of the definitions in Turkey and the problems deriving from this fact in the practice.

Anahtar Kelimeler: Kent(City), Belediye(Municipality), Yerel Yönetimler(Local Government)

* Y.Doç.Dr. KTÜ-İİBF-Kamu Yönetimi Bölümü-Trabzon

1.Giriş

Kent olgusu tarihin hemen her döneminde değişik anlama sahip olan dinamik bir kavram niteliğindedir. Öyle ki, gerek literatürde gerekse mevzuat düzenlemelerinde her zaman ve her ülke için geçerli olabilecek bir kent tanımı yapılamadığı görülmektedir(Toprak Karaman, 1998:5). Tarihsel gelişim içinde kentin kavramsal içeriğindeki değişimler incelendiğinde, ilk dönemlerde uygarlık kavramının bu içeriğin belirlenmesinde etken olduğu gözlenmektedir(Ertürk, 1997:42). Diğer bir ifadeyle, kent sözcüğü sürekli olarak uygarlıkla eş anlamlı olarak kullanılmış, bu anlamda uygarlığın kentleşme ile geldiği ve varolduğu, genel bir söylem haline gelmiştir. Öyle ki, insanlık tarihi boyunca uygarlık kentlerle ilişkili bir kavram olarak gelişmiş; kentler, çok belirgin hak ve hukuk kurallarınca düzenlenmiş, korunan ortamında boy veren yeni bir gelişme süreci olmuştur. Latince kökenli dillerde “civilization” kent anlamına gelen “civitas” tan türemiştir. Arap kültüründe de yine uygarlık anlamına gelen “medeniyet” kavramının kökeni de bir kent adı olan “medine”dir(Erten, 1999:30-31; Keleş, 1999:119).

Tarihsel gelişim içinde kentin kavramsal değişimi devam etmiş, geçmiş dönemlerde “cite”, “polis”, “medine” ve “kent” gibi az çok yakın anlamlarda kullanılan kavramların yerini, bugün “bourg”, “ville”, “city” ve “urban” kelimeleri almıştır. Öte yandan, sosyo-ekonomik gelişmelere bağlı olarak, kent kavramının içeriğinde de önemli değişimler yaşanmış, eski dönemlerde “kale” veya “sur” kent kavramını tanımlamada önemli bir kriter olarak kullanılmıştır. Örneğin Orta Çağın en önemli kent tanımı; Marver’in “duvarlarla çevrili insan yerleşimleri” ifadesidir(Demirer vd, 1999:29). Oysa bugün kent kavramının tanımlanmasında istihdam yapısı, ekonomik faaliyet, nüfus yoğunluğu vb. çok daha farklı kriterler kullanılmaktadır. Özellikle sanayi devrimi ile birlikte kentsel mekanların biçim ve işlevlerinin değişmesi kent kavramının içeriğini bütünüyle değiştirmiş, sosyoloji, tarih, coğrafya ve ekoloji gibi bir çok bilim dalının inceleme alanına girmesi nedeniyle de “kentin tanımlanması” nda farklı yaklaşımlar sergilenmiştir.

Kentin konumlandığı mekansal yapıların basitten karmaşığa doğru evrilmesi ve bunun kent kavramının içeriğini değiştirmesi Batı toplumları için eskilere kadar götürülebilir. Nitekim, kent kavramı Aristo tarafından; insanların daha iyi bir yaşam sürmek için toplandıkları yerler olarak tanımlarken, sosyo-ekonomik gelişmeye koşut olarak gelişen kent algılamasında Adam Smith, kentin özellikle zanaat fonksiyonları üzerinde durmuştur. İnsanların toplu halde yaşama nedenlerini ekonomik ve güvenlik ihtiyacı çerçevesinde ele alan İbn-i Haldun ise kentlerin, endüstri merkezleri olma özelliklerini irdelemiş ve kentleşmeyi “göçebe ve kır insanları için son aşama” olarak kabul etmiştir(Karaman, 1998:6-7; Öner, 1998: 66-67). Pirenne de hiçbir uygarlıkta

kent yaşamının ticaret ve sanayiden bağımsız olarak gelişmediğini belirtmekte(Pirenne,1994:103), dolayısıyla kentin varlığını ekonomik gerekçelere dayandırmaktadır.

Bu çalışmada önce, kentlerin varolma nedeni ve tarihsel gelişimini incelemek yerine, literatürde yer alan ve farklı disiplinlerce ortaya konmuş kent tanımları üzerinde durulacaktır. Daha sonra Türkiye’de hangi yerleşim birimlerinin kent olarak kabul edildiği ve bu alanda yaşanan kurumsal ve yasal çelişki/karmaşalar tartışılacaktır.

2. Kavramsal Olarak Kent

Bumin’in de belirttiği gibi, kente pek çok açıdan yaklaşılabılır(Bumin,1998:18): Psikanalizin kavramlarıyla, cetvel ve pergelle, roman ve şiirdeki yeriyle, “nostalji” ile “ilerleme ve düzen” çiftiyle, “sınıf mücadelesi”nden hareketle (.....) ve tabii demokrasi ile olan yakın ilişkisiyle. Dolayısıyla kent, sosyolojiden ekonomiye, “savaş sanatı” ndan mimariye bir çok disiplinin ortak konusudur.

İlk gelişen kent sosyolojisi kuramları temel sorun olarak kent ve köy ayrılığını belirleme sorununa eğilmiş(Tekeli, 1982:302) ve bu kuramların kent tanımlarında hareket noktasını köy ve kent toplulukları arasındaki farklılıklar oluşturmuştur. Başka bir ifadeyle, sosyologlar, genellikle kent denilen sosyal grubu köy topluluğunun karşıtı olarak görmüşler ve kenti bu anlamda tanımlamışlardır(Bal, 1999:19).

Bu yaklaşımın temelinde Ferdinand Tönnies’in kavramlaştırdığı “cemaat” (gemeinschaft) ve cemiyet” (gesellschaft) ideal tipleri gelir (Bkz.Tönnies, 2000:185). Tönniese göre cemaatler, ırk, etnik menşe ve kültür bakımından farklılaşmamış fertlerden meydana gelen ve fertler arasındaki şahsi, sıcak, samimi veya içli dışlı bağlantılar üzerine kurulmuş olan küçük, homojen ve mahrem topluluklardır. Cemiyetler ise, ırk, etnik menşe, sosyo-ekonomik statü ve kültür sistemleri bakımından farklılaşmış ve heterojen topluluklardır. Bu kavramlaştırmada cemaat köyü, cemiyet ise kenti karşılamaktadır(Bal, 1999:19-20).

Benzer biçimde Durkheim insan topluluklarını “basit cemiyetler” ve “karmaşık cemiyetler” olmak üzere iki gruba ayırmaktadır. Durkheim’e göre basit cemiyetlerde “mekanik dayanışma”, karmaşık cemiyetler de ise “organik dayanışma” temel olmaktadır. Bu ayırımı göre basit cemiyetler “köyü”, karmaşık cemiyetler de “kenti” tanımlamaktadır. Mekanik dayanışma temelli basit cemiyetler, kendi kendilerine yeten ve bireyler arasında iş bölümü ve uzmanlaşmanın yok denecek kadar az olduğu cemiyetlerdir. Bu cemiyetlerde

dayanışma bireylerin düşünce ve inanç sistemlerinin homojenliğinden kaynaklanmaktadır. Toplumsal bütünlük ise, aynı adet ve gelenek; aynı dini inanç ve ahlaki değerlerle sağlanmaktadır(Ertürk, 1997:48).

Organik dayanışma temelli karmaşık cemiyetler artan nüfus yoğunluğu ile birlikte gittikçe karmaşıklaşan cemiyetlerdir. Bu tip cemiyetlerdeki karmaşıklaşma zorunlu olarak işbölümü ve uzmanlaşmaya yol açmaktadır. Toplumsal ilişkiler geniş ölçüde sözleşmeler yoluyla sağlanırken, toplumsal düzen ve kontrol de cemiyetin birey üzerindeki formel baskısı ile sağlanmaktadır(Ertürk, 1997:48). Bu bakımdan Durkheim kenti, yaygın iş bölümüne ve bu yolla çağdaş toplumsal yapı biçimlerine geçişin çekirdeği olarak görmektedir(Holton, 1999:38). Dolayısıyla kent bu bakış açısıyla, “birbirleriyle karşılıklı etkileşim içinde bulunan ve birbirlerine sıkı işlevsel ilişkilerle bağlı, uzmanlaşmış parçalardan meydana gelen yerleşme merkezi bütünlükleri” olarak tanımlanabilir(Ertürk, 1997:49).

Ayrıca Alfred Vierkandt’ın “tabiat kavimleri-kültür kavimleri” Franklin Giddings’in “etnik cemiyetler- demokratik cemiyetler”, Howard Becker’in “folk cemiyeti-şehir cemiyeti” ayrımları köy/kent kavramlaştırma çabalarının diğer örnekleridir(Bal, 1999:20; Tekeli, 1982:302). Bu ikilemlerden hangisi ele alınırsa alınsın köy, küçük, farklılaşmamış, toplumsal denetimin yüksek olduğu ve yüz yüze ilişkilerin hakim olduğu bir toplumdur. Oysa kent, büyük farklılaşmış, heterojen, gayri şahsi, anonim ilişkilerin yaygın olduğu bir toplumdur. Böyle bir ayrımın doğal sonucu olarak kent, suçluluğun ve şiddetin kaynağı olarak da gösterilebilmektedir(Tekeli, 1982:302). Nitekim Rousseau kentleri; bireysel çürümenin ve toplumsal yozlaşmanın başladığı yerler olarak tanımlamaktadır(Demirer *vd.*, 1999:290).

Köy-kent ikilemi kullanılarak her iki kavramı tanımlamaya çalışan bir diğer çaba ise Sorokin ve Zimmerman’a aittir. Şöyle ki(Ertürk, 1997:49); Sorokin ve Zimmerman köy ve kent toplulukları arasındaki yaşam biçimi ve toplumsal farklılıkları sekiz grupta toplamaktadır. Bunlar meslek; çevre; genişlik; yoğunluk; türdeş olma veya olmama; toplumsal farklılaşma ve tabakalaşma; hareketlilik ve son olarak toplumsal ilişki sistemidir. Bu farklılıklar köy/kent kavramlaştırmasında temel ölçütler olarak kullanılmaktadır.

Öte yandan, kenti kavramlaştırmaya yönelik önemli bir girişim de L. Wirth tarafından gerçekleştirilmiştir. Wirth, bir yaşam tarzı olarak şehirciliğe ampirik bakımdan birbiriyle bağlantılı üç perspektiften bakılabileceği görüşündedir(Martindale, 2000:72):

- Bir halk tabanına, teknolojik ve ekolojik düzene sahip fiziksel bir yapı olarak,
- Bir yapıya ve kurumlar dizisine sahip bir toplumsal örgütlenme sistemi olarak,
- Bir tavırlar ve düşünceler kümesi ve kişilikler toplamı olarak.

Bu bağlamda Wirth, kenti, toplumsal düzen boyutuyla ilgisi olamayan, nüfus büyüklüğü, yoğunluk ve heterojenlik gibi üç özelliklerle tanımlamıştır(Bkz. Wirth, 2002:77-105). Wirth'e göre kent görece olarak büyük, yoğun ve toplumsal olarak heterojen kişilerin devamlı yerleşmesidir. İşbölümünün kent nüfusunda ve bu nüfusun gruplaşmalarında ortaya çıkardığı engin çeşitlilikle, kentli nüfus arasında toplumsal bağların oldukça zayıf olması birlikte gider. Bu bakımdan kent toplumu, nesiller boyu bir arada oturan kişilerin ve üzerinde hem fikir olunan bir değerler sisteminin bulunduğu içsel dayanışması yüksek, kırsal toplumla tam bir karşıtlık içindedir. Kent nüfusunun büyük ölçeği kent toplumundaki bir kişinin, bir başka kişiyi yakından ve derinliğine tanımasını olanaksızlaştırır. Bu ise toplumda kişiler arasında kurulan ilişkilerin niteliğini, kırsal alandakinden çok farklı hale getirir, kurulan ilişkiler, anonim, gayri şahsi, yüzeysel, geçici ve kısmi olur(Tekeli, 1982:315; Holton, 1999:39; Keleş, 1990:75; Gürpınar, 1993:11).

Weber'de de genel bir kent tanımı arayışı vardır(Bkz. Weber, 2000:73-101). Nüfusun büyüklüğü ve yoğunluğu, bir pazar merkezi olarak ekonomik işlevi, bir "kale" ve yönetim merkezi olarak siyasal-yönetimsel işlevi de dahil olmak üzere, birçok olanakları sıralayarak, Weber, başlangıçtaki arayışından uzaklaşmıştır. Üzerinde durduğu asıl konu, kent biçimlerinin salt zaman ve mekan içindeki heterojenliğidir. Bu nedenle ekonomik işlevleri açısından, "ticaret" ve "üretim" kentlerinden, ama aynı zamanda, başka yerlerde üreticinin sırtında asalak olan "tüketim" ve "rant" kentlerinden; bunların yanı sıra ekonomik yaşamla ilgileri çok anlamlı olmayan "garnizon" ve "yönetim" kentlerinden de söz etmiştir. Kuşku yok ki, bu işlevlerden çoğu aynı yerde toplanmış olabilir. Öyle olsa bile, Weber, bütün kentlerin ortaklaşa sahip oldukları genel bir özelliği tanımlamamakta ve betimlemelerinde heterojenliğin tek düzeliğe ağır bastığı görülmektedir(Holton, 1999:36-37).

Bununla birlikte Weber'e göre, gerçek bir kent topluluğunun ortaya çıkabilmesi, "ticari münasebetlerin ön plana geçmesiyle, bir bütün olarak cemiyetin tahkim edilmiş bir yer, bir kale, bir pazar yeri, bir dereceye kadar olsun otonom hukuk düzeni, belli bir birlik, konfederasyon şekli, bir dereceye kadar bağımsız olma özelliğine sahip olması" ile gerçekleşebilecektir(Karaman, 1998:7). Dolayısıyla Weber kenti kavramlaştırırken ekonomik ve siyasal örgütlenme üzerinde durmaktadır. Weber için iktisadi olarak tanımlandığında kent "içinde yaşayan insanların tarımdan

çok ticaretle uğraştığı yer” anlamına gelmektedir. Siyasi değişken ise, kentlerin göreceli özerkliği olarak Weber’in kent tanımında ön plana çıkmaktadır(Aslanoğlu, 1998:58).

Sjoberg ise toplumları, ilkel toplum, feodal toplum ve sanayileşmiş kentsel toplum olarak üçe ayırmakta, her birine uygun kent tipleri bulunduğundan söz etmekte ve kentsel toplulukların, ancak son iki toplum türünde bulunabileceğini belirtmektedir. Sjoberg’e göre, sözkonusu kent tiplerini belirleyen önemli etken, teknolojinin gelişme düzeyidir. Bu bağlamda Sjoberg, kentsel hayatın oluşabilmesi için, ekolojik temel, teknoloji ve karmaşık sosyal organizasyonların gerektiğine dikkat çekmektedir(Ökmen, 2003:259-262).

Diğer taraftan Munroe, “*The Government of American Cities*” adlı çalışmasında, kentsel gelişmenin belli başlı yönlerini özetleyip bunun temel nedenlerini tarımsal verimliliğin artması, modern endüstri ve ticaretin gelişmesi şeklinde ortaya koyduktan ve çeşitli şehir tipolojilerini (sözelimi, öncelikle hizmet şehri, endüstri şehri, ticaret şehri ve metropol şehir biçimleri) incelendikten sonra şehrin tam olarak ne olduğunu sorar.(Martindale, 2000:95): İlk bakışta şehrin göreceli olarak küçük bir alanda yaşayan devasa bir insan topluluğu olduğu söylenebilir. Ne var ki, bu, oldukça yetersiz bir tanımlama olacaktır. Zira böyle bir tanımlama şehrin özel bir hukuksal statüye, ayrı bir yönetsel örgütlenmeye, oldukça karmaşık bir yönetsel yapıya ve aynı sayıdaki insanın daha seyrek bir biçimde birlikte yaşadığı zaman ortaya çıkmayan bir yığın soruna sahip olduğu gerçeğini gözardı eder. Kapsamlı bir modern şehir tanımı, şehrin hukuki, siyasi, iktisadi ve toplumsal bir birim olduğunu belirtmek durumundadır.

Friedman’dan aktararak Toprak(1998:7) kentleri tanımlamada, bunların “yenilikçi merkezler” olmasının önemli bir faktör olduğunu vurgulamasına karşın, Maunier, bir kent tanımının ancak bütün kent tiplerinde bulunan niteliklere dayandığı ve mümkün olduğu kadar değişmeyen unsurları içine aldığı takdirde sosyolojik bir tanım olabileceğini savunur. Ona göre kentin iç yapısına göre yapılacak bir tanım bu esaslara uygun olabilecektir. Maunier’e göre kent; nüfusuna oranla coğrafi temeli dar olan ve aileler, meslek grupları, sosyal sınıflar, mezhepler vs. gibi çeşitli heterojen grupları içine alan karmaşık bir yerleşme grubudur(Bal, 1999:21).

Hout ise kenti, karmaşık bir toplum yapısının, bireysel düzeyde çözülemeyecek sorunların üstesinden gelmesine olanak sağladığı ve kendine özgü özellikleri bulunan bir yerleşim sistemi olarak tanımlamaktadır. Bu nedenle kenti, özellikle sakinlerinin ekonomik ve sosyal faaliyetlerinin çeşitliliği karakterize etmektedir. Hout’a göre bir kentten söz edebilmek için

sosyolojiye başvurulması gerekir. Kent, insanların birbiriyle buluştukları, malların değiş tokuş edildiği ve fikirlerin yayıldığı bir ilişkiler ve kararlar merkezidir. Kentte farklı faaliyet türleri bir araya gelmekte, her bir unsurunun birbirine sıkı sıkıya bağlı olduğu dışa açık bir sistem vücut bulmaktadır. Bu bakımdan kent, kendine özgü özellikleri bulunan ve belli bir mekanda yoğunlaşmış bir yerleşim sistemi olup, karmaşık toplum yapısının birey veya aile düzeyinde çözülmeyecek sorunlarının üstesinden gelmesine olanak sağlamaktadır. Yerine getirdiği işlevlerin sayısı kenti köyden farklı kılmaktadır(Hout, 2000:14).

Christaller'in merkezi yerler kuramına göre, kentler merkezileşmiş yerleşim birimleri kademelerince oluşan bir sistemin en tepesinde bulunmakta ve başka yerlerde bulunmayan özel işlevler(genellikle ekonomik işlevler) kentlerde yerine getirilmektedir. Giddens ise genel bir kent tanımı vermekten ziyade, kenti tanımlamada üç farklı mantıksal almaşığın varolabileceğini varsaymıştır(Holton, 1999:40-41):

- Genel evrensel ve özerk bir kurum olarak kent
- Tarihsel planda evrensel olmayan, ama yine de özerk bir kurum olarak kent
- Daha temel toplumsal ilişkiler çevresinde yer alan ama, özerk olmayan bir kurum olarak kent.

Kenti kapital birikim süreçleri çerçevesinde ele alan kuramcılardan biri olan Castells kenti tanımlarken "kolektif tüketim" kavramına başvurmuştur(Bkz., Castells, 1997:210-213). Castells'a göre kentsel sistemin temel işlevi tüketim sürecidir. Tüketim kent tanımlarında anahtar faktör olarak değerlendirilmektedir. Tüketim emeğin yeniden üretimi için gereklidir. Kentler ise emeğin yeniden üretimi için gerekli olan kollektif tüketimin elde edildiği mekanlardır. Dolayısıyla, Castells'in analizlerinde kollektif tüketim ile denklik içinde tanımlanan bir kentsel mekan yer almakta (Aslanoğlu, 1998:62-63; Keleş, 1994:102)) ve kent bir yandan bir yaşam çevresi, bir yandan da sürekli akış içinde bulunan bir toplumsal pratik(Castells, 1997:123) olarak görülmektedir. Lefebvre ve Harvey de ise kentin önemi, kapitalizmin krizlerine getirdiği çözümlerle sınırlıdır. Lefebvre ve Harvey'de mekan kavramı kullanılmakta ve mekan kapitalizm içinde sermaye birikimini ilgilendirdiği ölçüde ele alınmaktadır(Aslanoğlu, 1998:63).

Tekeli de "*Kentleşmeye Kapital Birikim Süreçleri Açısından Bakmanın Sağladığı Açıklama Olanakları*" konulu makalesinde, kentin tümüne bir kapital olarak bakılabileceğini ifade etmektedir. Tekeli' ye göre, belli toplumların belli gelişme aşamalarında belirli kentleri yarattığı söylenebilir. Eğer kentler arasındaki farklılıklar bizi ilgilendirmeseydi, çok makro bir analiz

yapabilseydik, bu özelliğe karşı çıkmayabilirdik. Ancak farklılıklara önem vermeye başlayınca kapital ile kentin ilişkisini daha ayrıntılı kurmak gerekir. Birincisi, kentin bir üretim alanı, artı değer yaratıldığı yer olması, ikincisi varolan toplumsal formasyonun ya da üretim biçiminin yeniden üretildiği alan olmasıdır. Üçüncüsü, kentin altyapısıyla, üretim ve hizmet işlevli binalarıyla kendisinin de bir kapital birikimi olmasıdır. Dördüncüsü, kentsel alanın yarattığı rantlarla artı ürünün toplumda bölüşülmesini, dolayısıyla kapital birikimini etkilemesidir. Kentin kapitalle olan ilişkileri, işte böyle çok yönlü, karmaşık bir yumak oluşturmaktadır. Böyle farklı ilişkiler üzerinde durunca, kapital birikim biçimleriyle değişik kent türlerinin arasında ilişkinin nasıl kurulacağı sorusuyla karşılaşırız. Bu sorunun yanıtlanması o kadar kolay değildir. Kent biçimlerinin aşırı belirlenmesi sorununun ciddi olarak gözönünde bulundurulması gerekir. Aynı kent formlarını yaratan değişik gerekçelerin bulunması her zaman sözkonusudur. Benzer formlar değişik süreçlerin sonucu olabilir. Araştırmaların bugünkü gelişme aşamasında, söylenebilecek olan, araştırmaların kapital birikim biçimleriyle kent türleri arasında bire çoklu ilişkiler bulunabileceğini göz önünde tutarak sürdürülmesinin doğru olacağıdır(Tekeli, 1991:167-168).

Marksist çerçeveden bakanlar için, kent kapitalist sömürü ilişkilerinin mekansal ifadesi olduğu kadar, bu ilişkilerin tamamlayıcı ve bu anlamda eşitsizlikleri artırıcı bir parçasıdır(Şengül, 2001:194). Kent bir artı değer üretme alanıdır. Sanayi devrimi sonucunda kentler, üretimin yoğunlaştığı alanlar haline gelmişlerdir. Kent ve kıra birbirinden çok farklı işlevler yüklenmesiyle oluşan göç sonucu kentlerdeki üretimde daha fazla artış görülmüştür. Ayrıca kentler, oluşturulan hiyerarşik özellikleri ile de meydana çıkan bu artı değer tek ve mutlak kontrol merkezi haline gelmişlerdir(Demirer *vd.*, 1999:299).

Bu bakış açısına göre kentler, toplumsal formasyonun ve üretim biçiminin yeniden yapılandırıldığı alanlardır. Kentlerin bir görevi de mevcut ekonomik sistemi ve bu sistemi geliştirecek olan toplumu sürekli yeniden üretmesidir(Demirer *vd.*, 1999:300). Kentin ne olduğu yönündeki bir soruya net bir yanıt vermek olanaksız gibi gözükse de kabaca kentlerin “kapitalist oyunun en önemli sahneleri” olduğu iddia edilebilir. Kurulan bu sahne üzerinde, egemen sınıfın çıkarlarını maksimize etmeye yönelik bir oyun oynanmaktadır. Sahnenin iki temel aktör grubu bulunmaktadır ki, bunlardan ilki, daima olarak sahnenin önünde yer alan ve oyunun tek belirleyicisi görünen burjuvazidir. Sahnenin arka kısmında ise ikinci grup, yani “ötekiler” yer almaktadır. Modern kentler, bu biçimiyle insana dair temel toplumsal ilişkileri dahi yok sayarak, varlıklarını sürdürmektedir(Demirer *vd.*, 1999:290).

Demirer ve diğerlerine göre kapitalizm de -tarihsel tüm sistemlerde olduğu gibi- belli başlı özgül/ ideolojik araçlara sahiptir. Zaman mekan düzleminde bu özgül aracın adı kenttir. Mekan düzlemindeki hemen hemen tüm

iktisadi ve sosyal ilişkiler kentler üzerinden tariflenmektedir; ve bu tek başına bile, modernizmin temel paradigmalarından birinin “kentleşme” oluşunun nedenini açıklamaktadır. Kent, bu ilişkiler içinde hem üretimin merkezileştiği nokta, hem üretimin yoğunlaştığı nokta hem de sosyal biçimlendirmenin(kentleşme adıyla) sürdürüldüğü noktadır. Başka bir deyişle, kent kapitalist sistemin ideolojik baskı araçlarından biridir. Özelde her birey için birer “mekan” tarifidirler, genelde ise toplumsal ilişkilerin/çatışmaların zemini olan birer arena. Her zaman sınıfsal sömürünün ve yabancılaşmanın etkilerini içlerinde taşırlar; ve kendilerine verilen “tarihsel görev” gereğince, bu etkileri saklarlar. Kendi başlarına bir olgu ya da özgür toplumsal iradelerle üretilmiş alanlar değil, egemen sınıf tarafından üretilen, insan ve doğa kriterlerini hiçe sayan birer kapitalist araçlardır. Onlar da çevremizi kuşatan ekonomi ilişkileri gibi, kendilerini yeniden üretmek ve gittikçe derinleşen, sınıfsal ayırım gibi belirgin farklılıklar/ayrışmalar yaratmak zorunda olan ve bir çok sosyal ve ekonomik hiyerarşi ile belirlenen birer “çevre” kombinasyonlarıdır(Demirer vd., 1999:283-287).

Marx ve Engels’in kente ilişkin görüşleri, daha çok “*Alman İdeolojisi*” adlı yapıtlarında yer almıştır. Burada, bir ülkede, işbölümünün, sanayi ve ticareti tarımdan ayırdığını ve bunun sonucunda da, kırsal alanlarla kentlerin, her birinin çıkarları arasında bir zıtlık baş gösterdiğini öne sürerler. Bu nedenle, kente işbölümünün arttığı bir yerleşim gözü ile bakar, köye karşı tavır alırlar. Gelişme ve kurtuluş, onlara göre, köylülükten kurtulmaya dayanır. Kenti, üretim araçlarının, ana malın, gereksinmelerin, yüksek zevklerin toplanmış olduğu yerler olarak tanımlarken, kırsal alanları yalnızlık ve dağınıklığın simgesi sayarlar. Artan nüfusa ketlerde iş bulunabileceğini varsayar, kentlerin sanayileşmeden doğduğunu öne sürerler(Keleş, 1990:73).

Sonuç olarak şu söylenebilir ki; Marx kent olgusuna olumlu bakan büyük bir düşünürdü, çünkü devrim; yani bir sistemin yıkılması, başka bir sistemin onun yerini alması kent nüfusunun artması, kent proleteryanının büyümesine bağlı bir olgu olarak Marx düşüncesinde yerini almıştır(Keleş, 1999:118). Ancak Holton’a göre, Marx kenti, işbölümü ve özel mülkiyetin karakterize ettiği bütün toplumlarda bulunan özerk bir genel yapı olarak ele almak ile, onu, türlü üretim biçimlerinin mülkiyet ilişkilerine göre biçim değiştiren heterojen bir kurum olarak görmek arasında gidip gelmiştir(Holton, 1999:34).

Çevreci Bookchin’ e göre ise, kenti bir eko-topluluk olarak düşünmek, onun gelişimini, zaman içinde aldığı şekilleri, sadece bir pazar ya da üretim merkezi olmanın ötesinde nasıl bir işleyiş gösterdiğini anlamaya çalışmaktır; son tahlilde de kent adı verilen bu eko-topluluğun üyelerinin bir çeşit “ikinci doğa”(bizim genellikle doğal çevre olarak adlandırdığımız “birinci doğa” yla uyum içinde varlık göstermiş olan bir “doğa”) üretmek için birbiriyle nasıl

etkileşimde bulunmuş olduklarının kavranması gerekir. Bundan dolayı kent sakinleri en az kentin kendisi kadar önem taşır. Çünkü kent sonuçta en gelişmiş durumuyla etik bir insan birliğidir; etik ve toplumsal nitelikteki bir ekotopluluktur. Yoksa kent, yalnızca isimsiz sakinlerine mal ve hizmet sağlamak için tasarlanmış yoğun bir yapılar bütünü değildir(Bookchin, 1999:10).

Kente ilişkin benzer bir betimleme de, Teymur(1996) ve Ocak(1996)'dan aktarılarak Doğan tarafından yapılmaktadır(Doğan, 2002:69): Kent, yalnızca belli bir yerdeki ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasal yapıların oluşturduğu bir mekansal örgü değildir. Bundan fazlası olarak, kent, bu yapıların içinde ve çevresinde yaşananların ve karşılıklı etkileşimlerinin hem bağlamı hem de bir sonucudur. Kılıçbay'da ise kent, bir çok açıdan tanımlanabilir, ama tarihsel ve toplumsal çıkış noktası olarak kendi kendini yöneten ve bir arada oturan bir topluluğun işgal ettiği ve bu işgalden ötürü iskan ettiği, buna bağlı olarak örgütlediği mekan demektir(Kılıçbay, 2000:41).

Diğer yandan Bumin'e göre, kentin kent olabilmesi için "mükemmel" olmaması gerekir de denilebilir belki. Çünkü "söz" ün, diyalogun, farklılığın olduğu yerdire gerçek kent. Kusursuz bir uyum alanı değil, bir çatışma alanıdır. Aynı şeyi düşünüp, benzer işleri yapan insanların değil, farklı düşünüp, farklı işler yapan, farklı şeylerden mutlu olanların bir araya gelmesiyle oluşur(Bumin, 1998:60). Bu bağlamda yerel yönetimlerin en önemli kaygılarından birisi kenti korumak olmalıdır. Çünkü kent, yaşam alanıdır, kültürdür, bilgidir, felsefedir, siyasettir, tarihtir, ekonomidir; insanın kendisini geliştireceği ve gerçekleştirebileceği biricik mekandır. Kenti yalnızca kendisinden çıkar sağlanacak bir nesne gibi gören anlayış, yaşadığı çevreyi ancak sömürme anlayışıdır(Bumin, 1998:12; Çukurçayır, 2000:128).

Kenti kavramlaştırma nüfus büyüklüğünden çok üretim biçimine ve üretimin dağıtımına önem veren Ankara Mimarlar Odası ise kenti şöyle tanımlamaktadır(Ertürk, 1997:55; Ertürk, 1996:86; Kartal, 1992:35): Kent tarımsal olmayan üretimin yapıldığı ve daha önemlisi hem tarımsal hem de tarım dışı üretimin dağıtımının yapıldığı, kentsel fonksiyonların toplandığı belirli teknolojik gelişme seviyelerine göre büyüklük, heterojenlik ve bütünleşme düzeylerine varmış yerleşme biçimleridir. Başka bir anlatımla kent nüfusun, üretim araçlarının, konutların ve öteki yapıların, teknik altyapı sistemlerinin, eğitim-kültür-sanat-yönetim örgütlerinin yoğunlaştığı yerleşme merkezleridir.

Benzer bir tanımlama da Görmez tarafından yapılmıştır: Kent, tarımsal üretimin denetlendiği, ekonomisi bunu destekleyecek şekilde tarım dışı üretime dayalı bulunan, teknolojik değişimin beraberinde getirdiği teşkilatlanma, uzmanlaşma ve işbölümünün en yüksek düzeye ulaştığı, geniş fonksiyonların

gerektiği, nüfus büyüklüğü ve entegrasyon düzeyi yükselmiş karmaşık ve dinamik bir mekanizmanın sürekli olarak işlediği insan yerleşimleridir(Görmez, 1991:1).

Üretim biçiminin yanısıra başka kavramların da ön plana çıkarıldığı Keleş'in tanımına göre kent; sürekli toplumsal gelişme içinde bulunan ve toplumun yerleşme, barınma, gidiş geliş, çalışma, dinlenme ve eğlenme gereksinmelerinin karşılandığı, pek az kimsenin tarımsal uğraşlarda bulunduğu, köylere oranla nüfus yönünden daha yoğun olan ve küçük komşuluk birimlerinden oluşan yerleşme birimidir(Okutan, 1995:17-18; Canpolat, 2002:6).

İsbir ise nüfus boyutunu ön plana çıkararak, kenti, "insan ilişkileri açısından belirli bir nüfusa sahip toplumlarda karşılanması mümkün olan fizyolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçların belirli düzeyde karşılandığı; her ülkenin kendi özelliklerine göre kriterlerini belirlediği fiziki yerleşme alanıdır"(İsbir, 1991:8; İsbir/Açma, 2002:5) şeklinde tanımlamaktadır. Nüfus boyutunu ön plana çıkaran bir tanımlama da Sencer tarafından yapılmıştır: Kent çoğunlukla tarım dışı kesimlerde yoğunlaşmış 10.000'in üstünde bir nüfusu bulunan, farklılaşmış ve örgütlü bir fiziksel, toplumsal ve yönetsel bütünlüğe sahip olan yerleşimlerdir(Sencer, 1979:8).

Bir diğer kavramlaştırma denemesi Sezal tarafından yapılmıştır. Kentin idaresi, sosyo-ekonomik ve kültürel boyutuna vurgu yapan bu tanımlamada kent şöyle tanımlanmaktadır(Sezal, 1992:22): İdari açıdan şehir belirli bir nüfus büyüklüğüne ulaşan yerleşme birimidir. Sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan şehir ise, sosyal hayatın mesleklere, işbölümüne, farklı kültür gruplarına göre organize edildiği, kurumlaşmaların yoğunluk kazandığı, karmaşık insan ilişkilerinin bütün bir günlük yaşayışı etkilediği yerleşme merkezidir.

Üzerinde durulması gereken bir tanımlama da Bal' a aittir. Bal' a göre kenti şöyle tanımlamak mümkündür(Bal, 1999:23): Kent, sanayi, ticaret ve hizmet gibi ekonomik etkinliği olan, tarımsal ürünler de dahil olmak üzere her türlü ürünün dağıtıldığı, sınırları belirlenmiş bir alanda yoğunlaşmış nüfusun sosyal bakımdan tabakalaştığı, mesleki rollerin artarak farklılaştığı, dikey ve yatay hareketliliğin yaygın olduğu, çeşitli sosyal grupları barındıran, sivil toplum örgütlerinin etkinliklerinin gittikçe arttığı, merkezi ve yerel yönetimi temsil eden yönetsel kurumların bulunduğu, yerel bölgesel ya da uluslararası ilişki ağlarına sahip heterojen bir toplumdur. Bu tanımlamada dikkati eken nokta; diğer tanımlama girişimlerin de bulunmayan, kentin "ulusal olduğu kadar uluslar arası sosyo-ekonomik değişmelerin yaşandığı merkez olma" yönünü gözönünde bulundurmasıdır.

Kentlerin hızla değişmesi ve gelişmesine paralel olarak kentlerle ilgili, “yenilikçi-düşünen kent”, “sürdürülebilir kent” gibi yeni kavramların ortaya çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda Toprak, yenilikçi ve düşünen kent kavramını şöyle tanımlamaktadır(Toprak, 2003a:s.14;Toprak, 2003b:94): Geri dönülemez ve karşı konulamaz büyümesiyle, günümüzün sorunlar yumağı haline gelen kentlerinden beklenen; sürekli öğrenen ve bilgiyi kullanabilen “yaratıcı ve yarışmacı kent” olmasıdır. Bir bakıma geleceğin kenti “ilim kenti”dir. Bir kentin ilim kenti olabilmesi için de, ekonomik değer yaratma ve bu süreçte ahlaki değer ve kuralları dikkate alma; örgütlenme ve yönetim ilişkilerinde bizzat merkezde ve karar verici olmayarak, yönetimde birlikte karar alma; kaynakları verimli kullanma; sektörel işbirliğini sağlama ve sürdürülebilir; kentte çok kültürlülüğün yarattığı tehdit ve fırsatları saptayarak, bunları çeşitli projelerle işbirliğine çevirme; kentte bilgi toplumunu oluşturma; geçmişin ve bugünün bilgi ve tecrübelerini hedeflere ulaşmada kullanabilme ve son olarak sonucu alınmış programlardaki, başarı ya da başarısızlığın sorumluluğunu taşıyabilme ve yeniden programlayabilme gibi özelliklere sahip olmalıdır.

Ayrıca Toprak, yaratıcı kentin canlılığı ve sürdürülebilirliği için; yapılabirlik için uygun sayısalık, çeşitlilik, kabul edilebilirlik, emniyet ve güven, ayırıcı ve belirleyici olma, yenilikçilik, birliktelik ve sinerji, rekabetçilik ve örgütsel kapasite gibi 9 kriterin yardımcı olduğunu, bu kriterler için ise, ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel olmak üzere genelde dört farklılaşma alanının bulunduğunu belirtmektedir.

Camagni,Capello ve Nijkamp(Camagni *vd.*,1998:15) ise, kent tanımlamalarında, çoğunlukla yapay çevrenin dikkate alındığını ve kentin doğal çevresel yönünün ihmal edildiğini, bu tanımlamalarda kentin sosyal ve ekonomik çevresinden kaynaklanan ve kentin karmaşık mekansal organizasyonunu anlamakta kullanılan “kentsel toplanma”ya ilişkin avantajların ön plana çıkarıldığını vurgulamaktadır. Bu bağlamda, Camagni, Capello ve Nijkamp’a göre, “sürdürülebilir kent”, kentsel toplanmaya ilişkin avantajların gözardı edildiği ve kentsel politikalarda doğal çevresel konulara ağırlık verildiği kenttir.

Öte yandan, Houghton ve Hunter ise sürdürülebilir kenti, “yerleşiklerinin, üretim ve yaşama dair diğer uğraşlarında, kentin doğal, yapay ve kültürel çevresini geliştirmeye hem yerel hem de bölgesel ölçekte çaba gösterdikleri, bu anlamda küresel sürdürülebilir kalkınmayı da destekleyen kenttir” şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanıma göre, “sürdürülebilir kent” çok boyutlu bir kavramdır ve üzerinde kurulu bulunduğu mekandan çok daha geniş bir coğrafya ile ilgilidir(Camagni *vd.*,1998:106).

Yine sürdürülebilir kente ilişkin olarak Tuna ve Ceritli(1997:24)'den hareketle şöyle bir tanımlama yapmak mümkündür: Sürdürülebilir kent, üzerinde yaşayan nüfusun ihtiyaçlarının karşılanmasında, kentin hizmet kapasitesinin aşılmadığı ve hizmetlerin optimum düzeyde sunulduğu kenttir. Böyle bir kentsel yapılanma içinde, nüfusun ve kentsel fonksiyonların, fiziksel, sosyal, ekonomik, kültürel ve hatta siyasal alanlarda kenti tehdit etmesi sözkonusu değildir ya da bu tehditler en az düzeydedir.

Bütün bu kavramlaştırma denemeleriyle birlikte, uygulamada, diğer bir ifadeyle yasal ve kurumsal düzenlemelerde kullanılmak üzere bazı kent tanımlama ölçütlerinin kullanıldığı görülmektedir. Şöyle ki (Canpolat, 2002:5-6); nüfus ölçütüne göre, belirli bir sayıda nüfusun yaşadığı yer kent olarak kabul edilmektedir. Ancak, kenti tanımlamada hangi nüfus büyüklüğünün ölçü alınacağı ülkeden ülkeye değişmekte, Belçika' da 5.000 ve İsviçre' de 10.000 nüfuslu yerleşim birimleri kent sayılırken, bu nüfus eşiği Hollanda' da 20.000'e çıkmaktadır. Almanya' da ise 2.000-5.000 nüfuslu yerleşim birimleri kent olarak kabul edilmektedir. Bir yerleşim biriminin kent olarak kabul edilmesinde/edilmemesinde kullanılan bir diğer ölçüt ise "nüfus yoğunluğu" dur. Buna göre, Fransa' da kilometre kareye 500 kişinin düştüğü yerler kent sayılmakta, bu rakam İngiltere için 2.500 olarak uygulanmaktadır. Almanya' da ise kilometre kareye 1.000 nüfus düşen yerleşim birimleri kent kategorisinde değerlendirilmektedir. Ayrıca uygulamada, hukuki ölçütler kullanılarak da hangi yerleşim birimlerinin kent kabul olarak kabul edileceği belirlenebilmektedir. Örneğin Türkiye' de Devlet İstatistik Enstitüsü nüfusuna bakmaksızın, tüm il ve ilçeleri kent kabul etmektedir. Diğer bir ifadeyle bir yerleşim birimi il veya ilçe değilse, nüfusu ve sosyo-ekonomik yapısı ne olursa olsun, Devlet İstatistik Enstitüsü' nce kent kategorisinde değerlendirilmemektedir.

3. Türkiye'de Kent Neresidir?

Hem 1961 Anayasası hem de 1982 Anayasası' nda merkezi yönetimin taşra teşkilatı içerisinde "kent" adıyla bir kurumsallaşma öngörülmemiştir(Gürpınar, 1993:11). Buna karşılık, hangi yerleşim birimlerinin kent sayılacağı, yerel yönetimlere ilişkin yasal düzenlemelerle ortaya konmuş ve sözkonusu yasal düzenlemelerde, kırsal alan/kentsel alan ayırımı "nüfus ölçütü" ölçüt alınarak gerçekleşmiştir. Ancak, konu ile ilgili yasal düzenlemeler hangi yerleşim birimlerinin kent kategorisinde değerlendirileceği konusunda farklı hükümler getirmiştir. Şöyle ki; 1924 tarih 442 sayılı Köy Kanunu'nun 1. maddesinde kent tanımı için nüfus ölçütü esas alınarak, "nüfusu 2.000' den aşağı olan yurtlara köy, 2.000 ile 20.000 arasında olanlara kasaba ve 20.000'den çok nüfuslu olanlara da şehir denir" hükmü getirilmiştir.

Öte yandan, 1930 tarih ve 1580 sayılı Belediye Kanunu'nda da, bir yerleşim biriminin belediye tüzel kişiliğine dönüştürülmesi için "nüfus" kriteri getirilerek, 2.000' den fazla nüfuslu yerleşim birimlerinin, gerekli yasal süreçler ile, belediye tüzel kişiliğine dönüştürüleceği hüküm altına alınmıştır(Mad.7). Sözkonusu Kanun' da belediye tüzel kişiliklerinin "kent" olarak kabul edileceğine dair bir hüküm bulunmamakla beraber, görevleri ve gelir kaynakları incelendiğinde bu kurumların birer kent yönetimi olarak kurgulandıkları görülmektedir. Dolayısıyla, Köy Kanunu' na göre 20.000' den çok nüfuslu yerleşim birimleri kent olarak kabul edilirken, Belediye Kanunu'na göre bu rakam 2.000 olarak belirlenmektedir.

Türkiye' de, yasal düzenlemelerde olduğu gibi, kurumlar arasında da, hangi yerleşim birimlerinin "kent" olarak alınacağı konusunda birliktelik sözkonusu değildir. Bu bağlamda, Devlet İstatistik Enstitüsü hukuksal mevzuatı ölçüt olarak, sadece il ve ilçe statüsünde bulunan yerleşim birimlerini kent olarak kabul etmekte, diğer yerleşim birimlerini, nüfusları ne olursa olsun, kent olarak kabul etmemektedir. Dolayısıyla DİE' ne göre, Çorum' un 1.970 nüfuslu Boğazkale ilçesi kent kabul edilirken, Denizli' nin 19.699 nüfuslu Kınıklı Belediyesi il veya ilçe olmadığı için kent kategorisinde değerlendirilmemektedir.

Hangi yerleşim birimlerinin kent olarak kabul edileceği konusunda, Köy Kanunu ve Belediye Kanunu' nda olduğu gibi, DPT da nüfus ölçütünü esas almakta ve bu kuruma göre 20.000' den çok nüfusa sahip yerleşim birimleri kent kategorisinde değerlendirilmektedir. DPT İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı' nda "kent" için gerekli nüfus büyüklüğünü 10.000 olarak belirlemiş olmakla birlikte, 1982 tarihli "Kent Eşiği Araştırması" ndan sonra bu rakamı aşağıdaki gerekçelerle 20.000' e yükseltmiştir(Canpolat, 2002:10; Geray, 2000:73; Geray, 2002:270):

- Nüfusu 10.000' den fazla olan yerleşim birimlerinin %30'u kent niteliklerine sahip değildir ve eşik değerleri aşamayan yerleşim birimlerinin 3' ü il, 64' ü ise ilçedir.

- Yerleşmelerin 100 eşik değerine göre, ortalama kompozit endeks değeri 133.2' dir ve bu değer kent hayatı ve teşkilatlanma biçimi açısından oldukça düşük bir gelişme düzeyidir.

- 10.000- 20.000 nüfus grubunda bulunan yerleşmeler grupta ortalama eşik değerini aşamamışlardır. Bu durumda kent nüfus eşiğinin 10.000 olarak devam etmesi gerçeği yansıtmayacaktır.

- 50.000' den fazla nüfuslu bütün yerleşmeler eşik değerlerini aşmaktadır. Bu durumda 50.000 nüfus kentleşme için belirgin eşik olarak ortaya çıkmaktadır.
- Ancak Türkiye' nin küçük birimlerden oluşan yerleşme yapısı dikkate alındığında 20.000 nüfus miktarının kentleşme eşiği olarak alınması daha gerçekçidir.

Bu gerekçeler sonucunda DPT da, bir yerleşim biriminin kent kategorisinde değerlendirilmesini, 20.000 nüfuslu olma şartına bağlamış, 442 sayılı Köy Kanunu ile uyum sağlamıştır.

Türkiye'deki kentleşme/kent olgusu sürdürülebilirlik açısından değerlendirildiğinde ise, şu gözlemlerde bulunmak mümkündür(Işık,1999:282;Göymen, 1997:69;Şengül, 2001:186-187): Basit anlamda nüfusun yer değiştirmesinin çok ötesinde, ekonomik, toplumsal, kültürel ve politik olan büyük çaplı dönüşümleri de beraberinde getiren kentleşme olgusu, Türkiye'de hem dikey hem de yatay anlamda dengesiz bir gelişim çizgisi izlemiş ve çoğunlukla ülkenin batısında yer alan büyük kentlerin daha da büyümesi sonucunu doğurmuştur. Bu kentlerde oturanların her alandaki gereksinimleri ve özelemleri katlanarak artmış ve bunları istenilen düzeyde karşılayabilecek gerekli kaynak bulunamaması sonucu ciddi darboğazlar ve yetersizlikler oluşmuştur. Birçok azgelişmiş ülkede olduğu gibi, Türkiye'de de sermaye birikimi yetersizliğinin getirdiği sınırlama, devleti kentsel alanlara yapılan yatırımları olabildiğince sınırlamaya itmiştir. Kentleşme süreci ile birlikte, kentlerde ortaya çıkan talepler karşılanmayarak, bu sürecin gerektirdiği çözümlerin bulunması yerel toplulukların insiyatifine bırakılmış, bunun sonucunda ise gecekondular, informal sektör ve benzeri türden yerel topluluk temelli çözümler ortaya çıkmıştır.

Bütün bunlar, Türkiye'nin 1950'li yıllardan sonra yaşadığı hızlı kentleşme sürecinin sağlıklı bir gelişim çizgisi izlediğini ve bu durumun, içinde bir yığın sorun barındıran kentsel formlar ortaya çıkardığını göstermektedir. Yerleşim yerlerinin, gecekonduların, sanayileşmenin belirli bir plan hiyerarşisi içinde geliştirilmemesine bağlı olarak kıyıları, çevre, kültürel miras, toplumsal yapı, teknik altyapı ve toplumsal donanım, tarıma elverişli topraklar, nüfus-beslenme dengesi olumsuz bir biçimde etkilenmiştir. Kuşkusuz böyle bir kentsel yapının sürdürülebilir olduğunu kabul etmek mümkün değildir.

4. Sonuç

Türkiye' de hangi yerleşim birimlerinin kent sayılacağı konusundaki yasal düzenlemeler ve kurumsal kabuller birlikte değerlendirildiğinde, farklı

kent sayısı ve kentli nüfus büyüklükleri ile karşılaşılmaktadır. Şöyle ki; Köy Kanunu ve Devlet Planlama Teşkilatı ölçünleri esas alındığında, Türkiye’deki kent sayısı 348, kentli nüfus ise yaklaşık %76 olarak hesaplanmaktadır.

Devlet İstatistik Enstitüsü’ nün il veya ilçe olma kriterleri dikkate alındığında ise kent sayısı 915’e yükselmekte, kentli nüfus oranı ise %65’ lere düşmektedir. Bu nedenle, Türkiye’de “kent sayısı” ve “kentli nüfus oranı” kavramları, özellikle akademik çalışmalar bakımından, önemli karışıklıklar ortaya çıkarmakta, çalışmalarda hangi kurum ya da yasal düzenlemenin esas alındığının belirtilmemesi yanlış anlamalara neden olmaktadır.

Öte yandan, 1580 sayılı Belediye Kanunu ile belediyeler kentsel yönetim birimleri olarak kurgulanmıştır. Başka bir ifadeyle, söz konusu yasal düzenleme, belediye teşkilatı bulunan yerleşim birimlerini “kent” olarak kabul etmektedir. Kanun’da bu tür yerleşim birimleri için açıkça kent kavramı kullanılmamış olsa bile, görevleri ve gelir kaynakları incelendiğinde, belediyelerin kentsel alanlar için oluşturulmuş yönetim birimleri oldukları gözlemlenebilmektedir. Ancak, Türkiye’de belediyelerin büyük bir bölümünün küçük ölçekli ve kırsal karakterli olması nedeniyle, gerekli hukuki altyapıyı tamamlayarak belediye tüzel kişiliğine dönüştürülen yerleşim birimlerinin kırsal özelliklerinden kurtulamadığı, dolayısıyla her belediye biriminin gerçek anlamda “kent” olarak kabul edilemeyeceği vurgulanmaktadır. Kaldı ki, 2.000 nüfus ölçüsü “kent” için yeterli sayılsa bile, belediyelerin yaklaşık %14’ ünün nüfusu 2.000 nüfus eşiğinin altında bulunmaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı’ nın kent eşiği (20.000 nüfus) dikkate alındığında ise belediyelerin %85’ inin bu şartı sağlamadığı görülmektedir.

Oysa küçük ölçekli belediye birimlerinin gelir kaynakları ve görev yapıları daha büyük belediye birimleriyle aynıdır. Her ne kadar 1930 yılında para değerine bağlı olarak belediyelerin gelirine göre, görevleri “isteğe bağlı”, “zorunlu” olarak ayrılmışsa da, bu ayırım zamanla önemini kaybetmiş ve üstlendiği görevler bakımından belediyeler arası farklılaşma ortadan kalkmıştır. Bunun anlamı şudur: Bu uygulamayla, temel kentsel özellikler sergileyen büyük belediyeler için geçerli olan görevler, küçük ölçekli ve kırsal karakter taşıyan yerleşim birimleri için de dayatılmaktadır. Buna bağlı olarak, küçük belediye birimleri üstlenmiş oldukları görevleri etkin biçimde yerine getirememekte, gelirleri yetersiz kalmakta, görevlerin gerektirdiği nitelik ve nicelikte personel istihdam edememekte, çalışmalarını etkin ve programlı bir şekilde yürütülememekte ve kaynak kullanımında savurganlıklar ortaya çıkmaktadır.

Bütün bu nedenlerle, hukuki ölçütler ve nüfus ölçütünün yanı sıra, istihdam yapısı, nüfus yoğunluğu, yerleşim biriminin ekonomik faaliyet tabanı gibi kriterler kullanılarak Türkiye için yeni bir “kent” tanımının yapılması ve yerleşim birimlerinin buna göre gruplandırılması gerekmektedir. Böylelikle,

hem yasal düzenlemeler ve kurumsal kabuler arası farklılıklar ortadan kaldırılmış olacak hem de (il ve ilçe belediyeleri/ belde belediyeleri ayırım dışında) kentsel belediye ve kırsal belediye ayırımı yapabilmesine imkan sağlanarak, iki tür belediye arasında görev ve gelir yapısı bakımından farklılaşmaya gidilebilecektir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Aslanoğlu, Rana A., Kent, Kimlik ve Küreselleşme, ASA Yayınları, Bursa 1998
- Bal, Hüseyin, Kent Sosyolojisi, Turhan Kitabevi, Ankara 1999
- Bookchin, Murray, Kentsiz Kentleşme (Çev: B. Özyalçın), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1999
- Bumin, Kürşat, Demokrasi Arayışında Kent, İz Yayıncılık, İstanbul 1998
- Camagni, Roberto/Capello, Roberta/Nijkamp, Peter, Towards sustainable city policy:an economy-environment technology nexus, **Ecological Economics** 24,1998, ss.103-118
- Canpolat, Hasan, Türk Belediyeciliğinde Ölçek ve Model Sorunu, İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Kontrolörleri Derneği Yayını, Ankara 2002
- Castells, Manuel, Kent, Sınıf, İktidar (Çev:Asuman Erendil), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 1997
- Çukurçayır, M.Akif, Siyasal Katılma ve Yerel Demokrasi, Yargı Yayınevi, Ankara 2000
- Demirer, Göksel N./ Demirer, Temel/ Doğmuş, O. Eylem/ Duran, Metin/ Görgün, Tayfun/ Hünler, Kaya/ Özbolat, Nidak/ Özbudun, Sibel/ Orhangazi, Özgür/ Yapıcı, Kahraman, YYD Kışkacında Çevre ve Kent, Ütopya Yayınevi, Ankara 1999
- Doğan, A. Ekber, Birikimin Hamalları- Kriz, Neo- Liberalizm ve Kent, Donkişot Akademi Yayınları, İstanbul 2002
- Erten, Metin, Nasıl Bir Yerel Yönetim, Anahtar Kitapları, İstanbul 1999
- Ertürk, Hasan, Çevre Bilimlerine Giriş, Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayını, No:10, Bursa 1996
- Ertürk, Hasan, Kent Ekonomisi, Ekin Kitabevi, Bursa 1997
- Geray, Cevat, Belediye Kurulmasında Uygulanacak Ölçütler ve Yöntem, Türk Belediyecilik Derneği Yayını, Ankara 2000
- _____ Belediyeleşme Süreci ve Türkiye,Yerel Yönetimler Sempozyumu Bildirileri, TODAİE Yerel Yönetimler Araştırma ve Geliştirme Merkezi Yayını, Ankara 2002
- Görmez, Kemal, Şehir ve İnsan, MEB Yayınları, İstanbul 1991
- Göymen, Korel, Türkiye’de Kent Yönetimi, Boyut Kitapları, İstanbul 1997
- Gürpınar, Ergun, Kent ve Çevre Sorunlarına Bakış, Der Yayınları, İstanbul, 1993
- Holton, R.J., Kentler Kapitalizm ve Uygarlık(Çev:Ruşen; Keleş), İmge Kitabevi, Ankara 1999

- Hout, Jean L./ Thalmann, S P., Valbelle, D., Kentlerin Doğuşu (Çev:A. Bektaş Girgin), İmge Kitabevi, Ankara 2000
- Işık, Oğuz, 1980'lerden 2000'lere Türkiye'de Kentsel Gelişme: Yeni Dengeler-Yeni Sorunlar, Sivil Toplum İçin Kent Yerel Yönetim ve Demokrasi Seminerleri, Dünya Yerel Yönetimler ve Demokrasi Akademisi(WALD), İstanbul 1999
- İsbir, Eyüp, Şehirleşme ve Meseleleri, Gazi Büro Yayınları, Ankara 1991
- İsbir, Eyüp, Açma Bülent, Kentleşme ve Çevre Sorunları, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, No:926, Eskişehir 2002
- Karaman, Z. Toprak, Kent Yönetimi ve Politikası, Anadolu Matbaacılık, İzmir 1998
- Kartal, S.Kemal, Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye'de Kentleşme, Adım Yayıncılık, Ankara 1992
- Keleş, Ruşen, Yerinden Yönetim ve Siyaset, Cem Yayınevi, İstanbul 1994
- _____ Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi, Ankara 1990
- _____ Türkiye'de Yerel Siyaset; Yerel Yönetimler-Yapı, İşleyiş, Sivil Toplum İçin Kent, Yerel Siyaset ve Demokrasi Seminerleri İçinde, Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi (WALD) Yayını, İstanbul 1998
- Kılıçbay, M. Ali, Şehirler ve Kentler, İmge Kitabevi, Ankara 2000
- Martindale, Don, Şehir Kuramı(Çev: Fırat Tunç), Şehir ve Cemiyet-Weber, Tönnies, Simmel(Haz: Ahmet Aydoğan), İz Yayıncılık, İstanbul 2000
- Okutan, Atakan, Türkiye'de Kentleşme ve Siyasal Yapı, Türk Demokrasi Vakfı Yayını, Ankara 1995
- Ökmen, Mustafa, Ekonomik Dönüşüm Sürecinde Yönetim, Kent ve Kentleşme İlişkileri Üzerine Bir Tartışma, Küresel Sistemde Siyaset-Ekonomi-Yönetim(Ed:M.A.Çukurçayır), Çizgi Kitabevi, Konya 2003
- Öner, Şerif, Kentleşme ve Modernleşmenin Siyasal Davranışlar Üzerine Etkisi, TİD, Sayı: 420, Eylül 1998
- Pirrenne, Henri, Ortaçağ Kentleri-Kökenleri ve Ticaretin Canlanması, İletişim Yayınları, Ankara 1994
- Sencer, Yakut, Türkiye'de Kentleşme, Kültür Bakanlığı Yayınları 345, Ankara 1979
- Sezal, İhsan, Şehirleşme, Ağaç Yayınları, İstanbul 1992
- Şengül, Tarık, Kalkınma Kuramlarında Kentler, Kentsel Çelişki ve Siyaset-Kapitalist Kentleşme Süreci Üzerine Yazılar, Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi(WALD), İstanbul 2001
- Tekeli, İlhan, Türkiye' de Kentleşme Yazıları, Turhan Kitabevi, Ankara 1982
- _____ Kent Planlaması Konuşmaları, TMMOB Mimarlar Odası Yayınları, Ankara 1991
- Toprak, Zerrin, Yenilikçi-Düşünen Kentler ve Toplumsal İlişkiler, **İller ve Belediyeler Dergisi**, Mart-Nisan 2003a, ss.14-15

_____Yenilikçi - Düşünen Kentler ve Toplumsal İlişkiler, Avrupa Birliği ve Yerel Yönetimler-Uluslararası Seminer, Türkiye Belediyeler Birliği Yayını, 2003b

Tönnies, Ferdinand, Gemeinschaft ve Gesellschaft(Çev: Ahmet Aydoğan), Şehir Ve Cemiyetler(Haz: Ahmet Aydoğan), İz Yayıncılık, İstanbul 2000

Tuna, Yusuf/Ceritli,İsmail, Kentsel Kalkınma Sürecinde Kent Ekonomisinin İşlevleri ve Sorunları, **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 4, Ekim 1997, ss. 19-44

Weber, Max, Şehir Modern Kentin Oluşumu(Çev: Musa Ceylan), Bakış Yayınları, İstanbul 2000

Wirth, Louis, Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentleşme, 20. Yüzyıl Kenti İçinde(Der. ve Çev: Bülent Duru/Ayten Alkan), İmge Kitabevi, Ankara 2002